

Moğol Çin’inde Kıpçak Güç Ağları¹

Kipchak Networks of Power in Mongol China

Prof. Dr. Michael C. BROSE*

Kutluay ERK

Bağımsız Araştırmacı, İzmir, Türkiye

ORCID: 0000-0001-5095-7888 e-mail: kutluay.erk@windowslive.com

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Erk, K. (2024). Moğol Çin’inde Kıpçak güç ağları. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 124-138.

Makale Türü / Article Types: Çeviri / Translate

Geliş Tarihi / Received: 23.02.2024 **Kabul Tarihi / Accepted:** 20.03.2024

Yayın Tarihi / Published: 30.06.2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June 2024

Cilt/ Volume: 4 Sayı/ Issue: 1

Sayfa / Pages: 124-138

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi / Siirt University Faculty of Arts and Sciences

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Kutluay ERK). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

* Indiana Üniversitesi, Orta Avrasya Çalışmaları Fakültesi. E-mail: brosemc@iu.edu

¹Brose, M. (2017). Kipchak Networks of Power in Mongol China. *How Mongolia Matters: War, Law, and Society*, ed. by Morris Rossabi, *Series: Brill’s Inner Asian Library*, Volume: 36: 69-86’daki İngilizce aslından tercüme edilmiştir.

Öz

Kıpçak boyları Moğol İmparatorluğu’nda daima önemli bir askerî role sahip olmuştur. Bu makalede söz konusu askerî rolün merkezinde bulunan, Moğol Çin’inde güçlü sosyal ve siyasi ağ oluşturan bir Kıpçak boyu ele alınmıştır. Çin’deki Moğol sivil bürokrasisine ait nüfuzlarını güçlendirmek için kullandıkları sosyal sermaye ile askerî rollerinin dışında aile yapılarının da işleyişi ve bunun faydaları gösterilmektedir. Buna göre söz konusu Kıpçak boyunun üyelerinin evlilikleri bile, kendi güç ağlarını kurmaya veya genişletmeye hizmet etmiştir. Yuan döneminde birçok önde gelen göçmene ev sahipliği yapan Çin’deki Jiking Bölgesi’nin yerel kayıtları bu incelemeye dair önemli deliller sunmaktadır. Gerek sivil bürokraside gerekse askerî alanda hanedanın sonuna kadar elit bir askerî birlik olarak kimliklerini korumaya özen gösteren Tuq Tuq’a’nın akrabaları ve soyundan gelenler İmparatorluk Muhafızları Komutanı pozisyonunu başarıyla devam ettirmişlerdir; ayrıca bu önemli ve güçlü askerî boy, Jiking Bölgesi’nde önemli ölçüde mülk ve mali avantajlar elde etmişlerdir. Çin’e yerleşen bu göçebe grup Yuan Hanedanlığı’nın önemli bir parçası olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıpçaklar, Moğollar, Yuan Hanedanlığı, Jiking, Tuq Tuq’a

Abstract

Kipchak tribes have always had an important military role in the Mongol Empire. In this article, a Kipchak tribe that was at the center of this military role and formed a strong social and political network in Mongolian China is discussed. In addition to their military roles and the social capital they use to strengthen their influence in the Mongolian civil bureaucracy in China, the functioning of their family structure and its benefits are shown. Accordingly, even the marriages of the members of the Kipchak tribe in question served to establish or expand their power networks. Local records of the Jiking Region in China, which hosted many prominent immigrants during the Yuan period, provide important evidence for this investigation. Tuq Tuq’a’s relatives and descendants, who took care to preserve their identity as an elite military unit until the end of the dynasty, both in the civil bureaucracy and in the military field, successfully maintained the position of Commander of the Imperial Guard; In addition, this important and powerful military clan gained significant property and financial advantages in the Jiking Region. This nomadic group that settled in China became an important part of the Yuan Dynasty.

Keywords: Kipchaks, Mongols, Yuan Dynasty, Jiking, Tuq Tuq’a

I. Kıpçaklara Giriş

Moğollar tarafından *Kibca’ut* yani Kıpçaklar olarak bilinen halk, Rus bozkırının geniş bir bölgesinde (günümüzde güney Ukrayna’da ve Rusya Federasyonu’nda Volga Nehri çevresinde ve daha çok Kıpçak bozkırı olarak bilinen Orta Asya’nın batısında), yaşayan Türk boylarının bir konfederasyonudur². Batılı okuyucular tarafından belki de daha çok 1220’lerde Moğol konfederasyonunun batıya doğru yayılmasına karşı savaşmak için Ukraynalı Rus prensleriyle ittifak kuran Kumanlar olarak bilinmektedirler (Buell, 2003, 180; Douglas, 1991). Kumanlar, İdil ve Dinyester nehirleri arasındaki geniş alana hakim olan büyük Kıpçak konfederasyonunun en büyük ve en güçlü boy birliğidir; ancak Kıpçak boyları yeni Moğol İmparatorluğu’nun doğu yarısında, özellikle Mönge Han ile Kubilay Han’a hizmette, önemli rol oynamışlardır (Gökbel, 2002, 643–659; Vasary, 2005). Bu makale, söz konusu hizmetin merkezinde yer alan ve Moğol Çin’inde bir dönem siyasi gücün en yüksek seviyelerine ulaşan güçlü bir sosyal ve siyasi ağ oluşturan bir Kıpçak boyunu incelemektedir. Makalenin gösterdiği gibi, söz konusu Kıpçaklar, Çin’deki Moğol sivil bürokrasisi üzerindeki nüfuzlarını genişletmek için askerlik hizmetlerinin karşılığı olarak biriktirdikleri önemli sosyal sermayeye güvenmişlerdir. Makale aynı zamanda bu ailedeki Kıpçakların askerî aktörler olmanın ötesinde nasıl güçlü bireyler ile ailelere dönüştüklerini göstermek ve anlamak için sosyal ağ analizinin analitik bir yaklaşım olarak faydasını da göstermektedir.

I.I. Kıpçak Tarihi

Kıpçak boylarının etnik kökeni karışıktır; ancak çoğu bilim adamı bunların bazı Türkleştirilmiş Moğol unsurları içeren Türk boyları olduğu konusunda hemfikirdir³. Kıpçaklar ilk olarak VIII. yüzyıldan itibaren Müslüman yazarların, XII. yüzyılın başlarında ise Rus ve Çinli tarihçilerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Kıpçak teriminin bir etnonim olarak ilk kez ortaya çıkışı, Uygur Kağanı Eletmiş Bilge Kağan (747-759) tarafından yazılan bir runik taş yazıttadır. IX. yüzyılda yaşamış bir İslam yazarı olan İbn Hurdâzbih, onları Kırgızların yanında, Kuzey Türklerinin yer aldığı bir listeye kaydetmiştir. Batı kaynaklarında (Rus, Alman, Latin, Ermeni) Kıpçaklar *Polovčîn* olarak bilinmektedir. Kıpçakların spesifik boy kompozisyonu hakkında pek çok şey hala belirsizdir; ancak İslam yazarları tarafından Deşt-i Kıpçak (“Kıpçak Bozkırı”) olarak bilinen geniş bir toprak parçasında oldukça geniş bir boy konfederasyonu içinde yaşamışlardır. Kıpçaklar hakkındaki araştırmaları yönlendiren sorulardan biri de onların neden hiçbir zaman kendi devletlerini kurmadıklarıdır. Görünen o ki, Macaristan, Bizans, Rusya ve Gürcistan’dan Harezmi’ye kadar diğer bölgesel devletlerle ve savaş beyleriyle, genellikle ücretli askerî seçkinler sıfatıyla müdahil olan geniş bir konfederasyon olarak kalmayı tercih etmişlerdir⁴. Aslında, Çin’de nihayet bulan

² Doktora çalışmalarına başladığımda ve Yuan Hanedanlığı’nın sosyal tarihi üzerine çalışmaya ilgi duyduğumu ifade ettiğimde danışmanım, imparatorluk dönemlerinin bu en karmaşık kısmına iyi bir giriş niteliğinde olan, Morris Rossabi tarafından düzenlenen *China Among Equals* ve onun Kubilay’ın biyografisini içeren iki kitabı okumam konusunda beni teşvik etmişti. Onun ayrıntılı ve heyecanlandırıcı Kubilay biyografisi, bu en önemli şahsiyete çok az biyografinin yapabildiği şekilde hayat vermişti ve bana Moğol dünyası ile onların Çin üzerindeki hakimiyetine dair mükemmel ve hızlı bir giriş sağlamıştı. Aynı zamanda şimdiye kadar okuduğum en anlaşılır monografilerden biriydi; en azından, en karanlık ayrıntıları arayan yüksek lisans öğrencisinden ileri düzeydeki akademisyene, Moğol tarihinin ilk kez tadına varan genel okuyucuya kadar herkes için bir şeyler vardı. Çin’in dış ilişkilerine ilişkin düzenlediği kitabı, standart Çin merkezli klişeyi sorgulamayı kabul edilebilir kılmıştı. Çin’in gerçekten tek bir devlet ve “eşitler” arasında bir toplum olduğu dünyanın diğer üyelerini incelemenin değerini göstermişti. Birinci sınıftaki bir doktora öğrencisi için harika bir okumaydı bu! Morris’in Yuan ve Ming’in yanı sıra çağdaş Moğol tarihi ve toplumu üzerine sonraki çalışması, benim ve öğrencilerim için bir bilim modeli olmaya devam etmektedir; her zamanki gibi, ikna edici, anlaşılır bir düzyazıyla ortaya konan derin analitik içgörülerıyla dikkate değer ve her zaman olumlu, biraz da olsa alışılmışın dışında görünen bir yaklaşım sergilemektedir. Umarım Morris’in kariyerini ve çığır açan ilmini onurlandıran katkım, onun öğrenci olarak okuduğum ve çalışmalarını şekillendirmeye devam eden ilk eserlerinde sağladığı standart ve yaklaşımları bir nebze olsun karşılayabilir.

³ Kıpçakların etnik yapısına ve en eski kaynaklarına ilişkin bu tartışma Peter B. Golden’in “Nomads and Their Sedentary Neighbors in Pre-Çinggisid Eurasia, *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, 7 (1987 1991): 41–82” adlı çalışmasına dayanmaktadır (Golden, 1992); özellikle k. 8. (Gammer 2005, 483–502; Allsen, 1987–91, 5–39).

⁴ Aslında Peter B. Golden’in makalesinin odak noktası Kıpçakların devletsizlik durumudur (Golden, 1991, 132–157).

Kıpçak alt konfederasyonu Baya’ut, ilk olarak Cengiz Han tarafından tanınmıştı; çünkü Harezmi Şahı, elçilerine kötü davrandığı için Moğolların gazabına uğradığında Harezmi Devleti’ne askerî güç sağlamışlardı. O zamandan önce bile Harezmi toplumuna o kadar entegre olmuşlardı ki, Baya’ut boyundan bir Kıpçak kadını olan Terken Hatun, Harezmişah Tekiş’le (1172-1200) evlenmişti. Moğol elçilerine karşı kötü muamelesi sonucunda, devletin Moğollar tarafından yok edilmesine yol açan kişi, oğulları Şah Muhammed’di. Kıpçak boyları, 1218 yılı civarında Cengiz Han tarafından avlanırken bir başka bozkır boyu olan Merkit’i de barındırıyorlardı⁵. Subutay ve Jebe 1221’de Cengiz Han tarafından Rus prenslikleriyle yüzleşmek ve potansiyel müttefikleri araştırmak üzere Kafkasya ve Pontus bozkır bölgesine gönderildiğinde, Moğolların ve Kıpçakların ortak göçebe kültürüne başvurarak Kıpçakları Alan müttefiklerinden ayırmışlardı. Tam da o sıralarda Cengiz Han da nihayet Merkit boylarını fethetmişti. *Baya’ut*ların lideri İnos (Çin kaynaklarına göre Kral ünvanını taşıyan *Guowang*), görünüşe göre 1222 yılı civarında Cengiz Han’a teslim olmayı teklif etti (Baya’ut ve diğer boylara mensup Kıpçaklar ise farklı bir yol izleyerek Rus prensleriyle ittifak halinde kaldılar ve 1223’te Kalka Nehri’nde Moğollarla savaştılar.⁶). Çin kaynakları, aynı Baya’ut Kıpçaklarının birkaç on yıl sonra, liderleri Banduçak’ın Mönğke’ye teslim olmasıyla, Mönğke’nin Dali Devleti’ne karşı güneybatıya doğru yürüttüğü askerî hareketlerde (Mönğke’nin küçük kardeşi Prens Kubilay tarafından yönetilen ve aslında Güney Song’u hedef alan bir harekatta) kullanıldığını söylemektedir. Bu makalenin odak noktası, Mönğke’ye boyun eğmeleri sonucunda Moğol Çin’inde önemli askerî ve siyasi aktörler haline gelen Baya’ut Kıpçaklarıdır. Bunlar, bazı Orta Asya göçebe kavimlerinin tamamen yeni sosyal, coğrafi ve ekonomik konularda birçok nesil boyunca kavim kimliği duygusunu nasıl koruduklarının mükemmel örnekleridir. Burada sunulan vaka çalışmasında göreceğimiz gibi güçlü Kıpçak kimliği duygusu, imparatorluk korumalarının bir parçası olarak, hem Mönğke hem de Kubilay tarafından yürütülen seferlerde Moğol askerî makinesine paha biçilmez katkılar sağlayan dövüş yeteneklerinin konuşlandırılması nedeniyle hayatta kalmıştır. Onların benzersiz yetenekleri, bir bilim adamının yaptığı gibi, onları mükemmel sınır komutanları olarak tanımlayarak kolayca özetlenebilir⁷.

Erken dönem Kıpçaklarla ilgili en ilginç ve çözülmemiş sorulardan biri olan neden bozkırda kendi fetih devletlerini geliştirmedikleri sorusunun cevabı kısmen, Harezmi gibi diğer devletler tarafından çekirdek askerî birimler olarak konuşlandırılmalarının uzun ve başarılı geçmişiyle cevaplanabilir. Bu vakaların çoğunda, stratejik sınır bölgelerinin komutası Kıpçaklara emanet edilmişti; ayrıca göçebe bozkır kabileleri için, kendi devletlerini kurmamasının bir kural olduğu gerçeğini de gözden kaçırmamalıyız⁸. Kıpçakların Moğollara hizmet rollerini ve bunların Çin’e nihai entegrasyonunu nasıl etkilediğini daha iyi anlayabilmemiz için onları bir tür "sınır bölgesi" halkı ya da kendi devletlerini kurma düşüncesi etrafında birleşmiş boylar konfederasyonu olarak görmemiz gerekmektedir. Özellikle Pontus bozkırlarındaki erken tarihlerinde Kıpçaklar, diğer devletlerin siyasi elitlerine hizmet eden kiralık askerî elitler olarak katılımlarıyla dikkate değerdir. Bu teamül Moğollarla karşılaştıklarında onlara çok yararlıdır; çünkü onların itaatleri ve askerî seferlerde anında kullanılmaları, geleneksel olarak nasıl davrandıklarına ve başkaları tarafından nasıl görüldüklerine tamamen uygundur. Ve bildiğimiz gibi Cengiz ve halefi olan hanlar, hem sadakatlerine güvenilebilecekleri için hem de kendi oldukça az olan sayılarına destek sağlamak için her zaman daha fazla birliğe ihtiyaç duydukları için, tam olarak bu tür bir birliği konfederasyona katmaktan çok mutluydular.

Fetih seçkinlerinin üyesi olarak Çin’de yaşayan Baya’ut Kıpçakları, Moğolların Çin’deki yeni, melez idaresinde kurdukları belirli siyasi, sosyal ve kültürel yöntem ile söylemler aracılığıyla kimliklerini

⁵ Kıpçakların Harezmi’deki katılımının tartışması için: (Golden, 1987-1991, 66-68). Bununla birlikte, P. B. Golden’in da vurguladığı gibi, devletin çöküşüne yol açan şeyin Kıpçakların Harezmi siyasetine karışması olmadığını belirtmek önemlidir. Harezmi, Kıpçaklarla hiçbir ilgisi olmayan iç yapı zayıflıkları nedeniyle Moğolların eline geçmiştir.

⁶ Kıpçakların Cengiz Han’a teslim oldukları gerçek tarih ve teslim olanın İnos mu yoksa oğlu Kırsman mı olduğu konusunda Çin kaynaklarında bazı karışıklıklar vardır. Bu sorunun çözümü bu makalenin kapsamı dışındadır. Orta Çağ Kiev Rusya’sından Delhi Sultanlığı Harezmişah’a ve Çin’e kadar devletlerle ilgilenen ve genellikle Avrasya’nın büyük bölümünde on üçüncü yüzyıl boyunca oldukça görünür siyasi aktörler olarak kalan çeşitli Kıpçak gruplarının tartışılması için bkz. (Halperin, 2000, 229-245).

⁷ Liu Yingsheng makalesinde bu kaliteyi göstermektedir (Yingsheng, 2005, 339-358).

⁸ Peter B. Golden 1991 tarihli makalesinde bunu ikna edici bir şekilde savunmaktadır (Golden, 1991).

aktarmış ve sunmuşlardı. Aynı zamanda Moğolların ve onların tebaasının yaşadığı Çin imparatorluk dünyasındaki kimlik performansının köklü biçimleri olmuşlardı. Kıpçakların Çin’deki elit statülerini korumak ve geliştirmek için kullandıkları en güçlü araç, savaş becerileriyle tanımlanan ayrı bir kabile veya soy olma duygusuydu. Kıpçakların kimlik stratejilerinin tesirini, bu grubun üyelerinin birbirleriyle, Moğollar, *Semurenler* ve hatta Yuan Çin’indeki Çinli kadronun da dahil olduğu diğer güçlü aktörlerle birlikte nasıl etkileşime girdiğini inceleyerek değerlendirebiliriz. Bu makale, Çin’e yerleşmeleriyle birlikte gelen ağlar olarak tanımlanan bu kimlik stratejilerine odaklanmaktadır. Bu nedenle araştırmamızın arka planında bu Kıpçak boyu veya ailesinin iyi bilinen bazı üyelerinin eylemlerini yalnızca kısaca anlatacağız⁹. Şekil 1’de Baya’ut Kıpçak boyunun bir diyagramı verilmektedir. Bu makale boyunca tartışılan söz konusu kabilenin belirli üyelerine atıfta bulunmak için lütfen bu şemaya bakın. Bir referans noktası olarak, bu Kıpçak boyu en ünlü ataları ya da üyeleri Tuq Tuq’a ile tanınmıştır. Güney Çin’deki yerel kayıtlarda bu Kıpçak boyuna yapılan atıfların tümü, boyun üyelerinden onun adıyla bahsetmektedir.

Teslim olduktan hemen sonra Kıpçaklar, büyüyen Moğol İmparatorluğu’na ganimet olarak dağıtılmıştı. Güney Song’a batıdan saldırmak için bir temel oluşturmak amacıyla Siçuan boyunca ve Dali’ye doğru yürüttüğü sefer için Möngke Han tarafından özellikle aranıyorlardı. O zamanın prensi Kubilay bu seferde 100 Kıpçak kabilesine liderlik etmiştir ve Banduçak ile oğlu Tuq Tuq’a yaptıklarından dolayı özel onur ödülü almışlardı. Kubilay muhtemelen bu sefer sırasında, daha sonra yeni başkenti Dadu’da konuşlanmış çok seçkin imparatorluk koruma birliğine atadığı Kıpçakların askerî cesaretinin farkına varmıştı¹⁰. İmparatorluk Muhafızları’nın içindeki Kıpçak üyelerine desteklerinin karşılığı olarak Dadu’nun hemen güneyindeki bölgede araziler (tumar) verilmişti. Bu, askerî uzmanlıklarıyla tanınan ve Moğol fetihlerine katkıda bulunan kabileleri ödüllendirmenin yaygın bir yoluydu. Elbette o zamana kadar aynı Kıpçak boylarının üyeleri, Kubilay’ın iktidardaki rakibi Kaydu’ya karşı eylemde zaten kendilerini öne çıkarmışlardı.

I. II. Askerî Ağlar

Kıpçaklar, ilk olarak 1307’de ve daha sonra 1328’de Yuan tahtına ilişkin iki ayrı fakat bağlantılı veraset anlaşmazlığına askerî aktörler olarak dahil olmuşlardı. İlk durumda, dönemin Kağan’ı ve Yuan imparatoru olan Timur’un (Kubilay’ın torunu) ölümü üzerine, Yuan tahtı için iki rakip arasında çekişme çıkmıştı. Timur’un ölümü sırasında, tüm Moğol imparatorluğunu yöneten kağan olarak Tuluy’un soyundan gelenlerin liderlik pozisyonlarına itiraz eden Moğol prenslerinin ittifakını bastırmak için kuzey bozkırlarına bir askerî güç göndermişti. Orta Asya ittifakına, 1227’de babası Cengiz Han öldüğünde kağan pozisyonunu üstlenen Ögödey’in torunu Kaydu öncülük ediyordu. Bozkırdaki Moğollarla Çin’dekiler arasındaki anlaşmazlık birbiriyle bağlantılı bu iki konu yüzünden ortaya çıkmıştı: 1259’da Çin’deki bir seferde öldüğünde Moğol konfederasyonunun lideri olan Möngke Han’ın yerine kimin geçeceği konusundaki anlaşmazlık ve geleneksel göçebe yaşamı ile geleneklerini sürdürüp sürdürmeyeceği veya Çin’e entegre olup olmayacağı konusunda bir anlaşmazlık. Kağan ünvanının yasal sahibi konusundaki ilk tartışma, Möngke’nin küçük kardeşleri Kubilay ile Arik Böke arasındaydı. Bu anlaşmazlık Kubilay’ın hükümdarlığı boyunca devam etmişti ve 1294’te öldüğünde Arik Böke’nin yerini Ögödey’in torunu Kaydu almıştı.

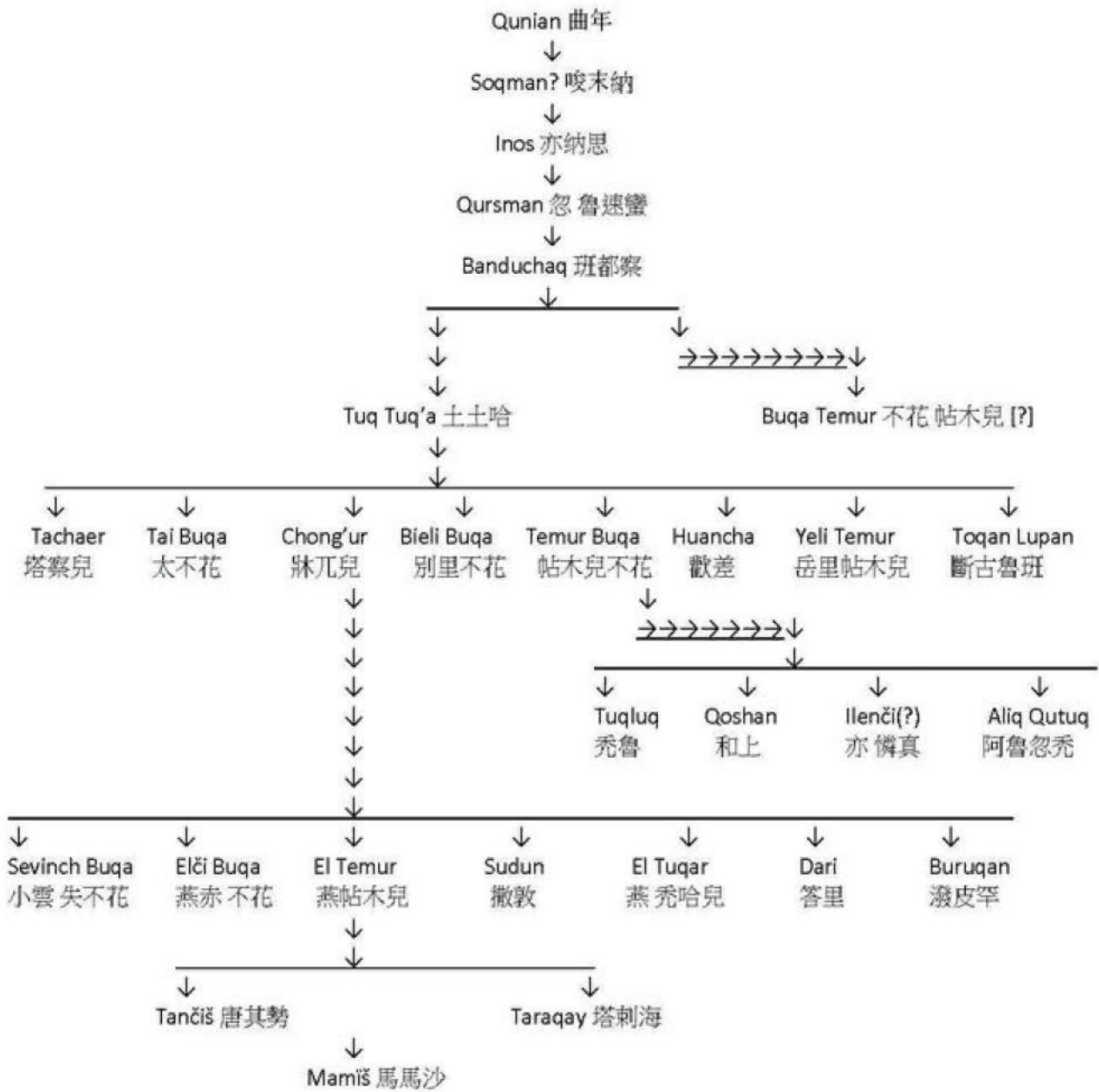
Tuq Tuq’a (1237-97) Moğol beyleri adına güçlü ve etkili bir askerî liderdi. Onun en önemli görevi Kubilay’ın 1260 yılında birleşik Moğol konfederasyonunun kağanı ünvanını aldığı anda, Kubilay ile kardeşi Arik Böke arasında ilk kez patlak veren, Kubilay’ın gücüne karşı kaynaklı isyanın bastırılmasıydı ve bu isyan Arik Böke’nin 1266’daki ölümünden sonra Ögedey’in torunu olan kuzeni Kaydu tarafından

⁹ Bu Kıpçak boyunun belirli üyelerinin Moğol Çin’indeki siyasi aktörler olarak tarihlerini tartışan çeşitli çalışmalar vardır. Bkz. (Zhang 张沛之, 2001; Juan 马娟 2003; *Yuanshi Luncong* 10, 2003, 98-106; Dardess, 1973). Hatta Kıpçak El Temur’un kuzeydeki başkent Şangdu’daki eylemlerine ilişkin Yuan anlatımlarını doğrulayan yeni arkeolojik kanıtlar bile mevcuttur ve aşağıda tartışılmaktadır. bkz. (Xinmin 1998, 192-205).

¹⁰ Kıpçaklar, 1286 yılında Yuan’ın başkentinde sol ve sağ imparatorluk koruma birimleri (zuo ve you Chinchawei) halinde örgütlenmişlerdi. Bunlar, Yuan Büyük Askerî Komisyonu (da dudufu) tarafından idare ediliyor ve yönetiliyordu. bkz. (Toghto, *Yuanshi* 99 “Suwei” 宿衛, s. 2529).

sürdürülmüştü. Bu uzun ve karmaşık bir iç savaşı ve sonunda Kubilay’ın Orta Asya üzerindeki gücünü göçebe kuzenlerine bırakmasıyla sonuçlanmıştı.

Ayrıntılar bizi burada alıkoymamalıdır¹¹. Kubilay kolay kolay pes etmemişti ve Tuq Tuq’a, 1278 ile 1296 yılları arasında, çoğu kez büyük Moğol generali Bayan ile ortak seferlerde olmak üzere birçok kez Kıpçak boylarını kuzeye götürmüştü. Tuq Tuq’a’nın bu seferlerde komuta ettiği Kıpçak atlılarının sayısı etkileyiciydi. Kaynaklar onun bu süre zarfında çeşitli seferlerde binden fazla Kıpçak atlı boy üyesine liderlik ettiğini bildirmektedir. Örneğin, 1278’de Kaydu’nun generalleri tarafından yakalandıktan sonra Kubilay’ın oğlu Nomokan’ın kurtarılmasına yardım etmişti. Kaydu’nun güçlerinin ele geçirdiği Moğol imparatorluk çadırını yeniden ele geçirmişti ve başlangıçta karşı tarafın askere aldığı yüzlerce Kıpçak boyunun serbest bırakılmasını sağlamayı başarmıştı. Tuq Tuq’a’nın Kubilay adına askerî eylemleri iki farklı dönemde gerçekleşmişti: İlki 1270’lerde ve ardından 1280’lerin ortalarında. Kubilay’ın ölümünden

¹¹ Bu iç savaş ve sonuçları Michal Biran tarafından tartışılmaktadır. Yazar bu çatışmanın nedenleri konusunda ise farklı bir yorum getirmektedir (Biran, 1997).

sonra Tuq Tuq’a, Yuan Çin’in kuzey sınır bölgelerini Kaydu güçlerine karşı savunmak için bir kez daha çağrılmıştı¹².

Şekil 5.1. Çin’de Baya’ut Kıpçakları.¹³

Tuq Tuq’a bu seferlerin her birinden sonra en cömert şekilde ödüllendirilmişti. 1278 seferinden sonra Kubilay ona 100 *taellik*¹⁴ gümüş, altın ve gümüş şarap kadehleri, altın paralar, Moğollar tarafından önemli devlet törenlerinde giyilen, imparatorluk tarafından sipariş edilen *jisun* adı verilen bir takım elbise gibi şeyler yağdırması Kubilay’ın cömertliğinin bir örneğidir¹⁵. Boyunun uzun vadeli serveti açısından daha da önemli olan, Kubilay’ın güney Çin’deki arazileri ve yerleşik nüfusu Tuq Tuq’a ve onun Kıpçak boyuna vermesiydi. Bu bağışlar, daha önceki Moğol kağanlarının Moğol imparatorluk boylarının üyelerine ve kuzey Çin’deki diğer sadık hizmetlilere verdiği eski toprak mülklerinden farklıydı. Öncelikle, Güney Çin’deki mülkleri bağışlayanlar, bu bölgelerdeki nüfus üzerinde özel ve tam bir özerk yönetime sahip değildi. Görünüşe göre mükafatları, Yuan mahkemesinin sağladığı yıllık gelir ve vergi avantajlarıydı¹⁶.

Kubilay başlangıçta Tuq Tuq’a’ya güney Çin’deki *Jian kang* (Jiking olarak yeniden adlandırıldı, bugünkü Nanjing), *Luzhou* (modern *Hefei*) ve *Raozhou* (modern *Boyang*) olmak üzere üç ayrı yerde 1.700 hanenin gelirini bağışlamıştı. Bunların nüfus defterlerine “Kıpçaklar” (Karaçi) olarak kaydedilmesi gerekiyordu; ayrıca Tuq Tuq’a’ya bu yerlere yerleşmek üzere yaklaşık 10.000 askerini getirmesine de izin verilmişti. Şimdi Güney Çin topraklarının ve sakinlerinin Tuq Tuq’a’ya dağılımına döneceğiz. Tuq Tuq’a’nın torunları, bu Kıpçaklar Çin’e yerleştikten sonra askerî rollerinden ayrılarak Yuan sivil bürokrasisinde çalışmaya ve onları etkilemeye başlamışlardı. Jiking Bölgesi’ndeki Kıpçakları incelemek için dönüyoruz.

II. Jiking Bölgesi

Tuq Tuq’a ve onun Kıpçak arkadaşlarına Güney Çin’de Kubilay tarafından verilen arazi hediyeleri ve yerleşik nüfusların üretimine erişim, daha önceki Moğol hanlarının kendi geniş boylarının üyelerine ve kuzey Çin’deki diğer sadık boy üyelerine sağlanan eski tarz arazi mülklerinden farklıydı. Öncelikle, bunlar aslında merkezî devletin erişiminin dışında olan özerk mülkler değildi. Kubilay, eski arazi sisteminin devlet üzerinde büyük bir yük oluşturduğunu anlamıştı. Çin bürokratik ilkelerine göre organize edilmişti, kendi kendini idame ettirebilen bir devlet oluşturmakta kararlıydı. Özellikle Güney Song’un yeni fethedilen topraklarına aynı şekilde davranılmamasını sağlamak için bu uygulamayı durdurması gerekiyordu.

Kubilay’ın Güney Song’u fethetmesinden sonra *Jiking Bölgesi* olarak yeniden adlandırılan *Jian kang*, Kıpçakların yerleştiği herhangi bir eski yer değildi. Yangtze Nehri’nin güney kıyısında yer alan ve idare merkezi olan eski Jian kang Şehri (şimdiki Jiking Şehri), Çinliler için tarihî ve kültürel öneme sahip bir yerdi. *Jian kang*, birkaç Güney Çin hanedanı (ve yakın zamanda Kin Hanedanlığı dönemi) için siyasi bir başkent olarak hizmet etti ve aynı zamanda eski bir kültür merkeziydi. Yerel kayıtlar, Song birliklerinin *Jian kang*’da ve iç kesimlerinde işgalci Moğol birliklerine karşı sert bir direniş gösterdiğini kaydetmektedir. Bunun nedeni *Jian kang*’ın, Yangtze Nehri üzerindeki konumu ve önemli tarım, ticaret ve transit alanlarını kontrol etmesi nedeniyle stratejik açıdan taşıdığı önemdi. Eski *Jian kang*’ı ve onun iç bölgesini elinde tutmak, Moğolların Güney Song Devleti’ni kontrol etmeye yönelik daha büyük çabalarının önemli bir parçası olabilirdi ve oraya yerleşmek için, daha önceki müşteriler ile beyler için sınır bölgelerini kontrol

¹² Tuq Tuq’a’nın çeşitli askeri seferleri hakkında ayrıntılı bilgi, Su Tianjue 蘇天爵 tarafından derlenen biyografisinde yer almaktadır (Tianjue 蘇天爵, 1996).

¹³ Bu geniş Kıpçak boyunun soy ağacının görselleri L. Hambis’te bulunabilir (Hambis, 1954, 163–169); Yirmi beş hanedan tarihindeki monograflara ve tablolara yapılan düzeltmeler ve eklemelerden oluşan altı ciltlik “Yuan’daki Aileler ve Boylar” (“Yuanshi shizubiao”), *Ershiwushi bubian* (Kaiming Shudian, 1955, 8368–70); ve Zhang 张沛之, 元代土哈家族探研 (2001).

¹⁴ Çevirenin notu: *tael/tahil* “Doğu ve Güneydoğu Asya’da kullanılan bir ağırlık ve para birimi” <https://en.wikipedia.org/wiki/Tael> (erişim tarihi: 29.01.2024)

¹⁵ Çeşitli seferlerdeki eylemlerinden dolayı Tuq Tuq’a’ya verilen ödüllerin tam listesi, Toghto’daki resmi biyografisinde yer almaktadır (*Yuanshi* 128, pp. 3131–35). Oğlu Chong’ur’un biyografisi de aynı bölümdedir (3135–38). *jisun* tören elbiselerinin açıklaması bkz. (Allsen, 1997, 19–22).

¹⁶ J. W. Dardess’in bu tımarlarla ilgili tartışması için (Dardess, 1973, 180).

etme konusunda zaten oldukça deneyimli olan Kıpçaklardan daha iyi bir grup olabilir miydi?. Şekil 2 ve 3, Jiking Bölgesi’nin ana bölgelerindeki kategoriye göre nüfusun dağılımını ve bu bölgelerdeki Kıpçak kadrosunun yayılmasını gösteren nüfus verilerini sunmaktadır.

Yer	Toplam	Nanren	Asker	Kıpçak	Beiren	Semuren
Jiqing 1290	94992	79191	26027	0	15810	2919
Jiangning (xian)	113525	99535	3930	4137	0	0
Shangyuan (xian)	146385	141310	530	3940	5055	85
Jurong (xian)	214790	173825	105	4800	245	50
Liyang (Pref)	317410	316825	265	3215	585	95
Lishui (pref)	316425	289275	35	6445	205	30

Şekil 5.2 Jiking nüfus rakamları, MS 1303.

Jiking Bölgesi’nde Nüfus Dağılımı

Yer	Kıpçaklar (“Karaçi”)	Tuq Tuq’a’nın Kıpçak Boyu
Jiangning xian	4137	0
Shangyuan xian	4000 (788 hane)	0
Jurong xian	3300 (737 hane)	4900 (1093 hane)
Lishui prefecture	4725 (1050 hane)	1075 (239 hane)
Liyang prefecture	0	2893 (643 hane)

Şekil 5.3 Konuma göre Jiqing Bölgesi’ndeki Kıpçak haneleri.

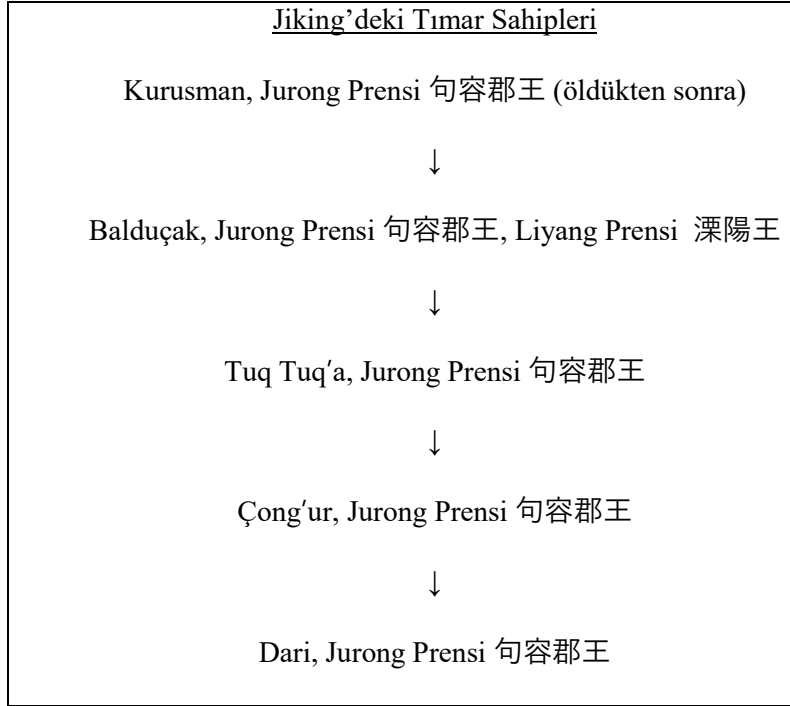
Bu verilerden birkaç ilginç gerçek ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, Jiking Bölgesi’nde yaşayan, açıkça farklı iki Kıpçak grubunun bulunduğunu belirtelim. Tuq Tuq’a’nın boyu, tüm yerel nüfus kayıtlarında, genel olarak Kıpçak boylarına uygulanan *Karaçi* terimiyle tanımlanan diğer Kıpçaklardan ayrılmaktadır. *Karaçi* kelimenin tam anlamıyla "kara kısrak sütü" demektir. Kıpçaklar ilk zamanlarda bu lakapla tanındılar; çünkü bu fermente süt ürününü Moğollara bir tür haraç olarak göndermişlerdi. Marco Polo ve Rubrucklu William gibi Batılı gezginler bunu *caracosmos* (kırmızı) olarak biliyorlardı (Bretschneider, 1910, 68-73). İkincisi, Kıpçakların Semuren nüfusundan farklı olduğunu belirtmek ilginçtir. Aslında, Jiking kayıtları tüm Kıpçakları daha geniş bir kategori olan Nanren kategorisine dahil ediyordu; bunlar, dörtlü Moğol sınıflandırma şemasına göre güney Çin’de yaşayan ve Moğol İmparatorluğu’na ancak güneydeki Song eyaletinin fethinden sonra getirilen insanlardı¹⁷. Kayıtlar Kıpçakların Güney Çin nüfusunun bir parçası olarak sınıflandırılmasının gerekçesi konusunda sessiz kalmaktadır; ancak bu, Kıpçakların Jiking’deki sınırlı statüsünü yansıtıyor olabilir; çünkü bu sakinler, söz konusu konuma yerleşmek için kişisel bir karar vermekten ziyade, mahkemen emir yoluyla gelmişlerdi. Son olarak, veriler çok sayıda Kıpçak’ın Jiking Bölgesi’ne yerleştiğini göstermektedir. Jiking’e ilk kez yerleştikten sonra on yıllar boyunca askerî ve sivil bürokraside kariyerlerine devam eden Baya’ut Kıpçak boyunun bir parçası olan kişiler şüphesiz onların saflarından çıkmıştır. Yuan Devleti ve toplumunun askerî ve sivil sektörlerinde faaliyet gösteren daha önemli Kıpçak erkek ve kadınlardan bazılarını kısaca inceliyoruz; çünkü onların içinde hareket ettikleri ve faaliyet gösterdikleri güç ağlarının yeni Moğol Çin Devleti için uzun vadeli önemli sonuçları vardı.

Elbette, Güney Çin’deki imparatorluk mülkleri bağıışı aynı zamanda fahri ünvanlarla birlikte gelmişti ve bu Kıpçak boyunun birkaç nesli bundan yararlanmıştı. Tuq Tuq’a’nın büyükbabası Qursman ve babası Banduçak, Tuq Tuq’a’nın liyakatinin bir sonucu olarak ölümünden sonra imparatorluk ünvanlarıyla ödüllendirilmişti. Her ikisi de "Jurong Eyaleti Prensi" ünvanını taşıyordu ve Tuq Tuq’a’nın babasına, Güney Jiking Bölgesi’ndeki bir diğer önemli eyalet olan "Liyang Prensi" (溧陽王) ünvanı verilmişti. Tuq Tuq’a’nın boyundaki toplam beş nesil, ayrıcalıklarıyla birlikte aynı ünvanları taşıyorlardı (aşağıdaki listeye bakınız). Bu Kıpçak boyunun üyelerinin sahip olduğu imparatorluk ünvanlarının listesi için Şekil 5. 4’e

¹⁷ Kayıtların nüfus sunumunu yansıttığım tablomda Kıpçak nüfus rakamlarını hem Nanren hem de Semuren’den ayırdım; ancak kayıtlardaki nüfus tablolarının başında yer alan açıklamada Kıpçaklar, Nanren’in bir alt kategorisi olarak listelenmektedir.

bakınız). Tuq Tuq’a’nın boyunun bazı üyelerinin burada anlatılmayan, Moğol Çin’indeki diğer yerlerle bağlantılı başka imparatorluk fahri ünvanları da vardı. Kubilay ve onun Yuan soyundan gelenlerin hizmetinde sadakatle kullanılan dövüş becerilerinin bir sonucu olarak, bu boyun zaman içinde ve birkaç nesil boyunca elde ettiği faydaların bir örneği olması bakımından buradaki tartışmamızı Jiking Bölgesi’ndeki imparatorluk ünvanlarıyla sınırlandırıyoruz.

Şekil
Bölgesi’ndeki

5.4 Jiking
Fahri Ünvanlar

Kıpçak boyu mensuplarının Kubilay’ın ordusunda yer almak için gelmelerinin önemini yansıtarak özel bir Kıpçak Muhafızı (Qincha wei 欽察衛) oluşturmuştu ve Tuq Tuq’a göreve getirilmişti¹⁸. Yedi oğlu da onun izinden giderek askerî personel olarak görev yapmıştı. Bölgesel ve ulusal düzeyde Kıpçak birliklerinin komutanlığı gibi çok yüksek mevkilerle ödüllendirilmişti. İkinci oğlu Çong’ur (1260–1322) en başarılı olanıydı ve Yuan sarayında Askerî İşler Bürosu Direktörü konumuna yükselmişti. Tuq Tuq’a’nın torunları ve yeğenleri de başarılı askerî kariyerlere sahipti; ancak çoğunun askerî personel kimlikleri kadar sivil kariyerleriyle de öne çıkması nedeniyle o nesilde bir değişim görmekteyiz¹⁹. Tuq Tuq’a’nın torunları olan o nesilde, kariyer kalıplarının sivil bürokrasiye doğru daha genel bir şekilde değiştiğini de görüyoruz.

III. Siyasi Ağlar

Tuq Tuq’a’nın ailesinin sivil bürokraside görev yapan en ünlü kişisi şüphesiz torunu El Temur’du (fl. 1320’ler – 30’lar, ö. 1333). El Temur, askerî bir adam olarak yetişmişti ve büyükbabasını şöhrete taşıyan Kaydu’ya karşı aynı seferlerde Kıpçak birliklerine liderlik etmişti. Kubilay öldükten sonra El Temur ve babası Çongvu’er, onun yerini almak için rakip Moğol hiziplerinin stratejilerine dahil olmuşlardı ve bir sonraki Yuan imparatoru Kayşan Han’ın 1308’de nihai olarak tahta çıkmasında önemli roller oynamışlardı. Hepsisi önemli hükümet pozisyonları ve abartılı mali ödüllerle ödüllendirilmişti. Ne yazık ki Kayşan sadece iki yıl hükümdarlık etmişti. Taht aynı Kıpçakların çoğunun Yuan tahtında Kayşan’ın çizgisini yeniden canlandırmaya yönelik eylemci yöneticilerden oluşan bir gruba liderlik ettiği 1328 yılına kadar, kardeşi ve

¹⁸ D. M. Farquhar, bu büroyu, onun hızlı büyümesini ve ardından 1322’de büronun o zamana kadar düzenlediği otuz beş askerî birliği barındırmak için Sağ ve Sol Muhafız birimlerine bölünmesini anlatmaktadır (Farquhar, 1990, 272-73).

¹⁹ Bu, sonraki nesil Kıpçakların askerî görevlerde bulunmadığı anlamına gelmez. Aslında, Kıpçak Muhafız birimleri hanedanın sonuna kadar varlığını sürdürmüştür ve Tuq Tuq’a’nın soyundan gelenlerin birçoğu, Şekil 1’deki aile ağacında listelenen son adam olan ve büyük-büyük dedesi Tuq Tuq’a’nın eski Kıpçak Muhafızları Komutanlığı makamını dolduran kişi *Mamiş* dahil olmak üzere, bu birimde liderlik pozisyonlarına atanmıştır.

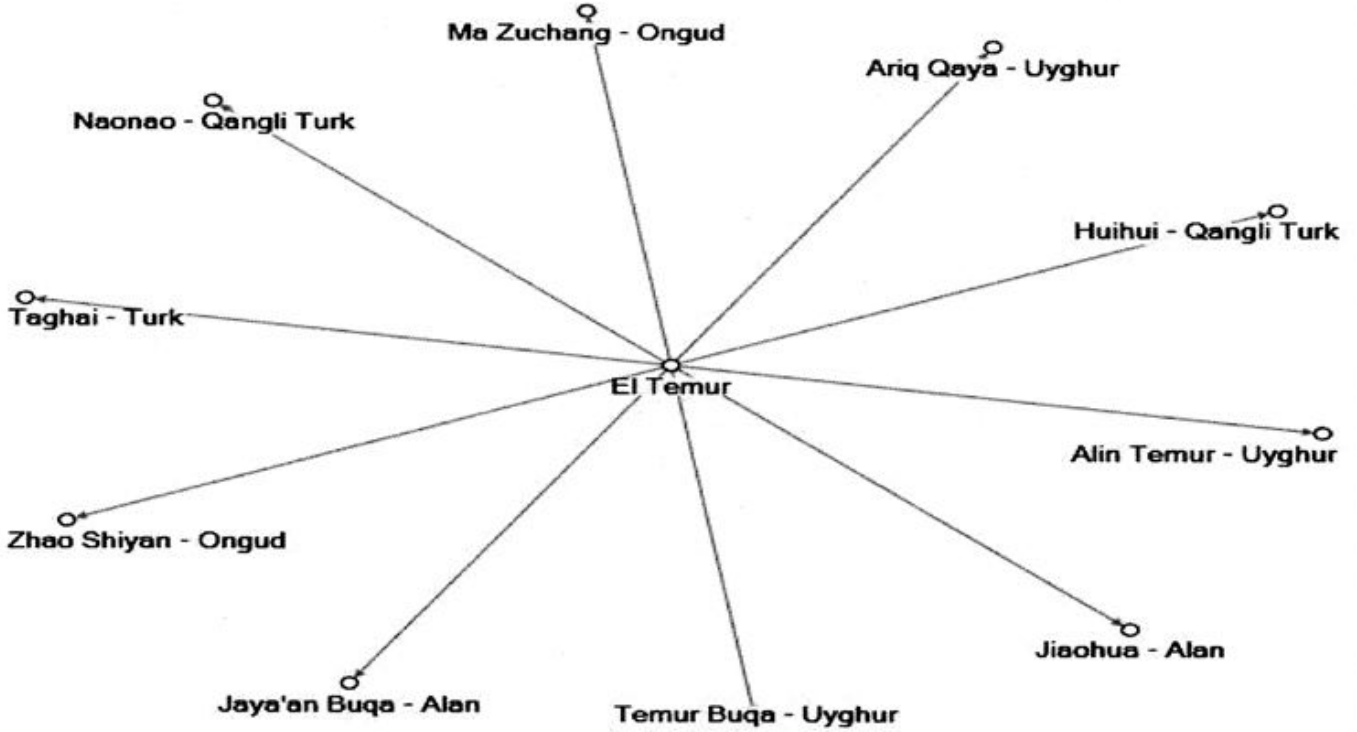
torunları tarafından taşınmıştı²⁰. Kayşan’ın oğlu Tuğ Temur’un 1328’de Yuan imparatoru olarak tahta çıkması, aslında Kayşan’ın kuzeni olan iktidardaki imparatora karşı bir darbe olmuştu. Bu, Çin’deki Moğolları rahatsız eden veraset meselesindeki doğal istikrarsızlığın yalnızca bir örneğiydi ve bu anlaşmazlıklar, Yuan sarayının gücü ve nüfuzu üzerinde ciddi bir baskı oluşturuyordu. Anlaşmazlıklar aynı zamanda Çinli olmayan Semuren grubu arasında artan bir bölünmeyi de içeriyordu. Dolayısıyla bu Kıpçaklar, Yuan Devleti’nin son on yıllarını şekillendiren daha büyük bir sosyo-politik eğilimin parçasıydı ve eylemleri hiçbir şekilde benzersiz veya istisnai değildi. Yuan sarayının Kubilay’ın uzun saltanatından sonraki tarihi, bu iki siyasi grubun iktidarlarının ileri geri gidişi olarak anlaşılabilir. Yuan sarayında ve dünyasında hizip mücadelelerinin yol açtığı doğal istikrarsızlığın, Çin’deki Moğol gücünün oldukça hızlı düşüşünün nedenlerinden biri olduğu söylenebilir. Bu düşüş, bir sonraki hanedan olan Ming’in 1368’de resmî olarak kurulmasından yıllar önce sona ermişti. El Temur, veraset anlaşmazlığında kendi tarafının iktidara gelmesini sağlamak için tek başına hareket etmemişti. Çoğunlukla kendisi gibi diğer Türk boylarından gelen, Çinli olmayan diğer liderlerden oluşan güçlü bir ağa güveniyordu (bkz. Şekil 5). Aslına bakılırsa, o dönemde Moğol Yuan sarayındaki başlıca sürtüşme kaynaklarından biri, geleneksel Çin hanedanları doğrultusunda Konfüçyüsçülüğe dayanan bir sivil toplum kurmaya kendini adanmış olan Çinli ve Çinli olmayanlara karşı Türk boylarının gücüydü.

El Temur’un siyasi müttefiklerinin kim olduğunu ve arzuladığı türden bir siyasi değişimi gerçekleştirmek için bu ağı nasıl oluşturduğunu anlamak, bu Kıpçak boyunun üyelerinin oluşturduğu bir diğer önemli ağı, evlilik ittifaklarını gün ışığına çıkarmaktadır. Önemli evlilik ittifakının en meşhur örneği yine El Temur’da görülmektedir. Kızı, son Yuan imparatoru Toghon Temur’un (hükümdarlık dönemi 1333-68) karısı olmuştur. Bu evlilik ittifakları ağının görsel bir sunumu, bu boydan birkaç kuşak Kıpçak’ın hem Cengiz kraliyet boyundan hem de diğer boylardan Moğol kadınlarıyla evlenmesini içeren çok daha büyük bir ağı ortaya koymaktadır (bkz. Şekil 5. 6). Aslında bu ağ şeması, bu boyların evliliği, kendilerini güç ağlarında konumlandırmak için bir mekanizma olarak kullanma stratejilerine ışık tutan bazı ilginç modelleri de göstermektedir. Birincisi, bu kabilenin Çin’de yaşayan ilk Kıpçak’ı olan Banduçak, aslında diğer Orta Asya boylarından (Semuren) en az iki kadınla evliydi. Oğlu Tuq Tuq’a, Cengiz Han’ın imparatorluk kabilesinden biri de dahil olmak üzere yalnızca Moğol kadınlarıyla evlilik ittifaklarına büyük yatırım yapmıştı. Kaynaklar, evli olduğu kişiler arasında herhangi bir Kıpçak kadını kaydetmemektedir. Yukarıda da gördüğümüz gibi Tuq Tuq’a, imparator Kubilay’ın muhaliflerini bastırmak için sahada çalışan bir askerî komutan olarak adını duyurmuştu ve kuşkusuz birden fazla Moğol eşi ona imparatorun hediye olarak gelmişti. Kaynaklarda Tuq Tuq’a’nın sadece iki oğlunun evlilikleri hakkında bilgi verilmektedir. Oğlu Temür Buqa, güney Tarım havzası şehri Hotan’dan bir Uygur kadınla evlenmiştir ve onun hakkında bir şeyler biliyoruz; çünkü ona, çok tanınmış Semuren yazarı Ma Zuchang (1279-1338) tarafından yazılan kendi dikili taş yazıtı verilmişti (Zuchang, 1985, 672-73). Babası Ali Beg, Zhedong eyaleti ilinin sorumlusuydu ve aynı eyaletteki askerî büronun Askerî Komutan Yardımcısı’ydı. Aile ayrıca Moğol fethinden çok önce Hotan Uygurlarının İslam’ı kabul etmesinden bu yana Müslüman olmuş olabilir; ancak

²⁰ Kıpçakların bu olaylarda oynadıkları roller için bkz (Dardess, 1973). Bu tartışma J. W. Dardess’in anlatımına dayanmaktadır.

kaynaklar bu konuda sessizdir. Timur Buqa’nın kariyeri ulusal düzeyde değildi; ancak Jiking ve Lurao bölgelerindeki Kıpçak hanelerinin gözetmeni (*darugaçi*) gibi önemli bir pozisyona atanmıştı.

Şekil 5.5 El Temür’ün Politik Bağlantıları: NodeXL ile yapılmıştır (<http://nodexl.codeplex.com>)

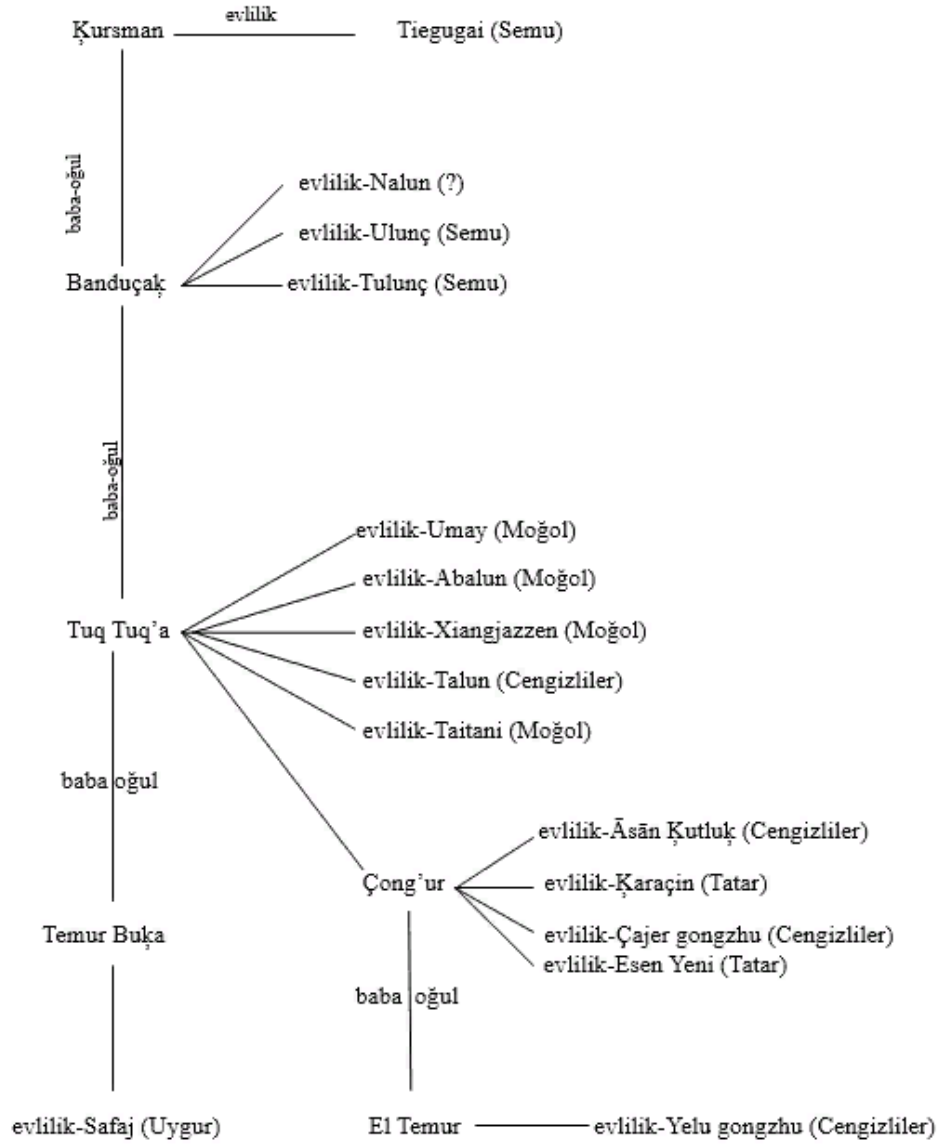
Çong’ur, Moğol boyundan iki kadın ve iki de Tatar kadınla olmak üzere çok daha stratejik evlilik ittifaklarına girişmişti. Eşleri hakkında isimleri, boy veya etnik kimlikleri dışında daha fazla bir şey bilmiyoruz; ancak kendisini, yönetici Moğol kabilesi içinde konumlandırmaya ve diğer önemli Semurenlerle bağlarını korumaya açıkça dikkat ediyordu.

Son olarak, bu Kıpçak boyunun üyelerinin kendi güç ağlarını kurmaya veya genişletmeye hizmet eden evlilikleri hakkındaki bilgilerimizi tamamlayacak olursak, birincil kaynaklar iki Kıpçak erkeğinin, Çongur ve oğlu El Temür, kızları hakkında bazı ilginç bilgiler vermektedir. (bkz. Şekil 5. 7)²¹. Çongur’un dört kızının evlendiği erkekler (Cengiz imparatorluk boyunun dört evli adamı) hakkında en fazla bilgiye sahibiz. Bu adamlardan ikisi hakkında bir şeyler biliyoruz. Çong’ur’un kızı Nezhiğan ile evli olan Prens Salan Dorji’ye (fl. 1330’lar) prens olarak iki ayrı fahri ünvan verilmişti²². Başka bir kız olan Yelu Tiney, kraliyet soyundan gelen başka bir prens olan Aruki Timur ile evliydi. Aruki Timur, imparatorluk Moğol boyunun farklı soyundan gelen bir prensle anlaşmazlığa düşmüştü²³. En önemlisi El Temür’un kızı Danaşirin son Yuan imparatoruyla evliydi.

²¹ P. Zhang bu insanların iyi bir tablosunu sunmaktadır (Zhang, 2001).

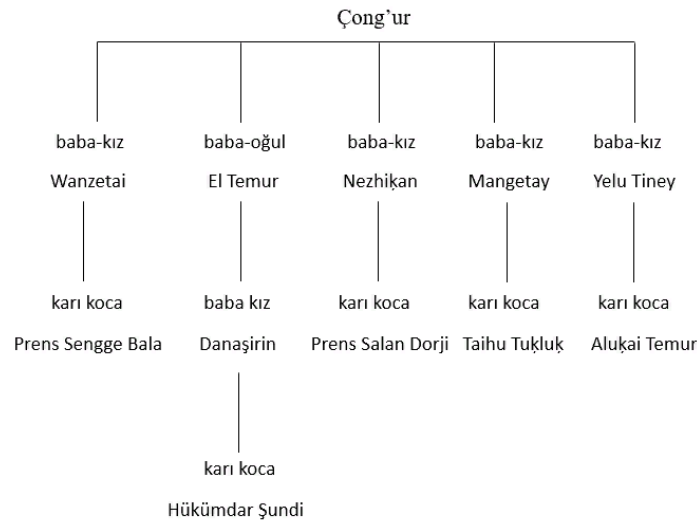
²² Ünvanları İmparatorluk Prensleri tablolarında listelenmiştir (主王表), *Yuanshi* 108, s. 2735–50.

²³ Bu adam “Asi Memurlar” arasında yer almıştır (叛臣) in *Yuanshi* 206, s. 4596–98.

Şekil. 5.6.

Kıpçak Boyu Evlilikleri

Kıpçak Kız Evlatları

Şekil. 5.7.

IV. Sonuç

Baya’ut Kıpçakları, devlet ve halk üzerindeki hakimiyetlerini giderek daha fazla genişletmek için sefer yürütürken, nispeten az sayıdaki Moğol kadrosunu desteklemek için büyüyen Moğol konfederasyonuna dahil edilen bozkırdaki birçok boydan yalnızca biri olmuşlardır. Harezm gibi diğer eski devletler için kiralanmış askerî kuvvetler olarak, özellikle de kritik sınır bölgelerindeki personel yerleştirme konusundaki deneyimleri, Moğollar için önemli bir değerdir. Dali Devleti’nin fethiyle, Güney Song’a karşı daha sonraki seferlerde, Çin ve Kubilay için daha acilen, bozkırdaki uzun iç savaşta onun hizmetindeki sadık öncüler olarak kontrollerini güneybatıya doğru itmişlerdir. Askerî bir güç olarak Moğollar için önemleri, Kubilay’ın Kıpçak kabilelerini içlerinden biri olan Tuq Tuq’a’yı komutan olarak özel imparatorluk muhafız birimine atamasında görülebilir.

Tuq Tuq’a’nın Kıpçak boyu, birçok yönden Moğol İmparatorluğu’na kabul edilen diğer boylara benzer bir yol izlemiştir. Becerilerini ve varlıklarını, Moğol istilacı elitlerin saflarına sıkı bir şekilde sızmak için kullanmıştır. Moğollarla birlikte Çin’e gelen diğer boylar ve gruplar gibi, sonraki nesiller de kendilerini doruktaki bir atayla, Tuq Tuq’a ile özdeşleştirmişlerdir; ancak bu Kıpçaklar aynı zamanda Moğol Çin’inde diğer birçok boyun ve Çinli olmayanların deneyimlemediği, özellikle sınırlayıcı bir alanı işgal etmektedir. Kayıtlardaki standart sosyal sınıflardan tamamen ayrı bir kategoriye işgal etmekteydiler. Bu belli belirsiz kimlik yalnızca, bu boyun ve birçok Kıpçak emsallerinin sonunda yerleştiği Güney Çin’deki Jiking Bölgesi’nin Yuan dönemi yerel kayıtlarında açıkça görülmektedir. Jiking, Yuan döneminde birçok önde gelen göçmene ev sahipliği yaparken, Kıpçaklar dışında tüm durumlarda bu insanların, o dönemde Çin’deki tüm sosyal grupları kategorize etmek için Moğollar tarafından tasarlanıp uygulanan istikrarlı sosyal kategorilerden birine ait olduğu belirlenmiştir. Örneğin Jiking Bölgesi içindeki yerlere yerleşen önde gelen Uygur bireyleri ve aileleri Semuren olarak sınıflandırılmıştır. Güney Song’un fethinin ardından güneye göç eden pek çok tanınmış kuzeyli Çinli, "kuzeyliler" olarak sınıflandırılmıştır; ancak bu çevredeki bölgelere yerleşen Kıpçaklar her zaman ya Tuq Tuq’a’nın kendi boyunun üyeleri ya da genel Kıpçaklar olarak iki gruptan birinde sınıflandırılmıştır²⁴.

Kıpçak boyu üyelerinin yerli güneyliler olarak tanımlanmasını, onların bazılarının sivil bürokrasinin önemli üyeleri olarak kariyerlerine geçiş yapmış askerî kişiler olarak eylemleriyle ve kimlikleriyle bağdaştırmak zordur. Bu, onların Jiking’deki imparatorluk tımar sahipleri olarak benzersiz statülerini yansıtır olabilir. Alternatif olarak, yerel düzeydeki Jiking kayıtlarını derleyenler, Moğol imparatorluk kabilesinin en yüksek seviyeleriyle açıkça aynı çizgide olan Çinli olmayan bu oldukça büyük personel grubunun nasıl dahil edileceğine dair kafa karışıklığını yansıtır olabilir. Belki de söz konusu yerel kayıtlardaki Kıpçak boyunun üyelerine yönelik bu özel muamele, en azından Çin’e yerleşen Çinli olmayan diğer personelle karşılaştırıldığında, Yuan hanedanlığı boyunca bu boy üyelerinin göreceli bağımsızlığını yansıtmaktadır. Bu bağımsızlık belki de diğer Orta Asyalıların çoğundan farklı olarak bu insanların hiçbirinin Çin tarzı bir soyadı benimsememesinde görülebilir. Daha da önemlisi, Tuq Tuq’a’nın geniş boyunun adamları da hanedanın sonuna kadar elit bir askerî birlik olarak kimliklerini korumaya özen göstermişlerdir. Her ne kadar birçok kişi sivil bürokraside güçlü siyasî figürler olarak isim yapmış olsa da, bu boyun her neslinden en az bir kişi, İmparator Kubilay tarafından Tuq Tuq’a için oluşturulan Kıpçak İmparatorluk Muhafızları Komutanı pozisyonunu devralmıştır. Bu önemli ve güçlü askerî boyun, yeni fethedilen güney Çin’in stratejik ve kültürel açıdan daha önemli bölgelerinden biri olan Jiking’de büyük mülk ve mali avantajlar elde etmesi, diğer Çinli ve Çinli olmayan göçmenler gibi Jiking toplumuna hiçbir zaman gerçekten "yerleşmedikleri" anlamına gelmektedir. Örneğin, Jiking’in bazı kısımlarını vatanı olarak gören ve Neo-Konfüçyüsçü alimler ile devlet adamları olarak uzmanlıklarıyla ünlü olan pek çok önde gelen Uygur’un aksine, hiçbir Kıpçak adamı bu şekilde adından söz ettirmemiştir. Kaynakların bize bıraktığı şey, Tuq Tuq’a’nın boyunun üyeleri arasında, tanınmış "ataları", Tuq Tuq’a ile akrabalık ilişkileri ve Kıpçak İmparatorluk Muhafızları ile özdeşleşmeleri nedeniyle birbirine bağlı bu benzersiz bir grubun üyeleri arasında bir dayanışma duygusu olduğudur. Bunlar, benzersiz yapısı ve tarihi ile, Çin’e yerleşen bu göçebe grubun tarihine yansıyan Yuan Devleti ile toplumunun hikayesinin önemli bir parçasıdır; ayrıca Kıpçaklar

²⁴ Aslında "Tuq Tuq’a ve Yesudar’ın eski köleleri" başlıklı üçüncü bir hane kategorisi de Jiking Bölgesi’nde tek bir yerde listelenmektedir. Bunlar da Kıpçaklar gibi yerel kayıtlarda "Nanren" olarak kabul edilmektedir.

Moğol İmparatorluğu’nun neredeyse her yerinde önemli roller oynamışlardır. Rusya’nın Altın Orda’sında askerî kuvvetlerin bir parçasıydılar ve Batı Asya’nın İlhanlılarında İlhanlıların müfrezelerinde birkaçının adı geçmektedir. Moğolların en güçlü düşmanlarından biri olan Mısır Memlukları’nın da ordusunda çok sayıda Kıpçak askeri vardı. Bu diğer Kıpçakların hikayeleri Moğol İmparatorluğu tarihinde bir başka çalışma alanıdır.

Kaynakça

- Allsen, Th. T. (1987–1991). The Mongols and North Caucasia. *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, 7: 5–39.
 ----- (1997). *Commodity and Exchange in the Mongol Empire*. Cambridge University Press.
- Benson, D. S. (1991). *The Mongol Campaigns in Asia: A Summary History of Mongolian Warfare with the Governments of Eastern and Western Asia in the 13th Century*. Chicago.
- Biran, M. (1997). *Qaidu and the Rise of the Independent Mongol State in Central Asia*. Curzon.
- Bretschneider, E. (1910). *Medieval Researches from Eastern Asiatic Sources*. Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., 2.
- Buell, P. D. (2003). *Historical Dictionary of the Mongol World Empire*. The Scarecrow Press.
- Dardess, J. W. (1973). *Conquerors and Confucians: Aspects of Political Change in Late Yüan China*. Columbia University Press.
- Ershiwushi bubian*. 1955. Shanghai: Kaiming Shudian.
- Farquhar, D. M. (1990). *The Government of China Under Mongolian Rule*. Franz Steiner Verlag.
- Gammer, M. (2005). Russia and the Eurasian Steppe Nomads: An Overview, in Reuven Amitai and Michal Biran, eds., *Mongols, Turks, and Others: Eurasian Nomads and the Sedentary World*, Brill, 483–502.
- Golden, P. B. (1987-1991). Nomads and Their Sedentary Neighbors in Pre-Çinggisid Eurasia. *Archivum Eurasiae Medii Aevi*, 7: 41–82.
 ----- (1991). The Qipçaqs of Medieval Eurasia: An Example of Stateless Adaptation in the Steppes. in G. Seaman and D. Marks, ed., *Rulers from the Steppe: State Formation on the Eurasian Periphery*, Ethnographics Press, 132–157.
 ----- (1992). *An Introduction to the History of the Turkic Peoples*. Otto Harrassowitz.
- Gökbel, A. (2002). Kipchaks and Kumans. *The Turks. Yeni Türkiye*, 1, 643–659.
- Halperin, Ch. J. (2000). The Kipchak Connection: the Ilkhans, the Mamluks and Ayn Jalut. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, (63:2) 229–245.
- Hambis, L. (1954). *Le Chapitre CVIII du Yuan Che*. Brill, 163–169.
- Juan, M. (2003). 马娟, 元代钦察人燕铁木儿事迹考论 Yuandai Chinchā Yan Tiemuer shiji kaolun. *Yuanshi Luncong*, 10: 98–106.
- Tianjue, S. 蘇天爵 (1985). Shumi Jurong Wuyiwang. in *Yuanchao Mingchen Shilüe*, Zhonghua Shuju, 3–3/51.
- Vasary, I. (2005). *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185–1365*. Cambridge University Press.

- Xinmin, Y. 叶新民 (1998). *Yuan Shangdu Yanjiu 元上都研究*. Neimenggu Daxue chubanshe.
- Yingsheng, L. (2005). War and Peace Between the Yuan Dynasty and the Chaghadaid Khanate (1312–1323). in Reuven Amitai and Michal Biran, eds., *Mongols, Turks, and Others: Eurasian Nomads and the Sedentary World*, Brill, 339–358.
- Zhang, P. 张沛之 (2001). Yuandai Tutuha jiazhu tanyan 元代土土哈家族探研. *Yuanshi Luncong 元史论丛*, 8: 194–207.
- Zuchang M. (1985). Gu zhenjie zeng Rongguo furen Safalishe beaming 故貞節贈 容國夫人 薩法禮氏 碑銘, in Ma Shitian Wenji 馬石田文集 14.11a–13a; rptr. *Yuanren Wenji zhenben congkan*, Xinwenfeng Chubanshe, 6: 672–73.